

BISSET givssideami!
Givssideapmi lea stuorra
válttisvuohta. Ollesolbmuid
ovddasvástádus dat lea lámhčit
dili buori skuvlabirrasii.

SISDOALLU

Ovdasátni 3

Buot mánáin lea riekti oadjebas skuvlabirrasii 4

Riekti váidalit – geatnegasvuohta bargat 4

Mii lea givssideapmi? 4

Gii givssiduvvo? 5

Manne olmmoš givssida? 5

Maid vahágiid sáhhtá givssideapmi dagahit? 5

Manne eai muital mánát ja nuorat givssideami birra? 6

Mas dieđán mun ahte mu mánná givssiduvvo? 6

Maid sáhtán dahkat jus mu mánná givssiduvvo? 6

Doaibmanvejolašvuodát 9

Veahket máná ... 9

Lea go čoavddus mávssahit? 9

Maid galggan dahkat jus mu mánná givssida earáid? 10

Oainne iežat! 12

Mii sáhhtá dahkkot skuvllas? 12

Skuvlabiraslávdegotti (SBL) 12

Ovttasbargolávdegoddi (OL) 12

Ohppiidmielváikkuheapmi 13

Oahppit 13

Ohppiiráđđi 14

Bargit ja skuvlajođihangoddi 14

Oahppit, gulahallanoahpaheaddji ja gulahallanvahnemat 14

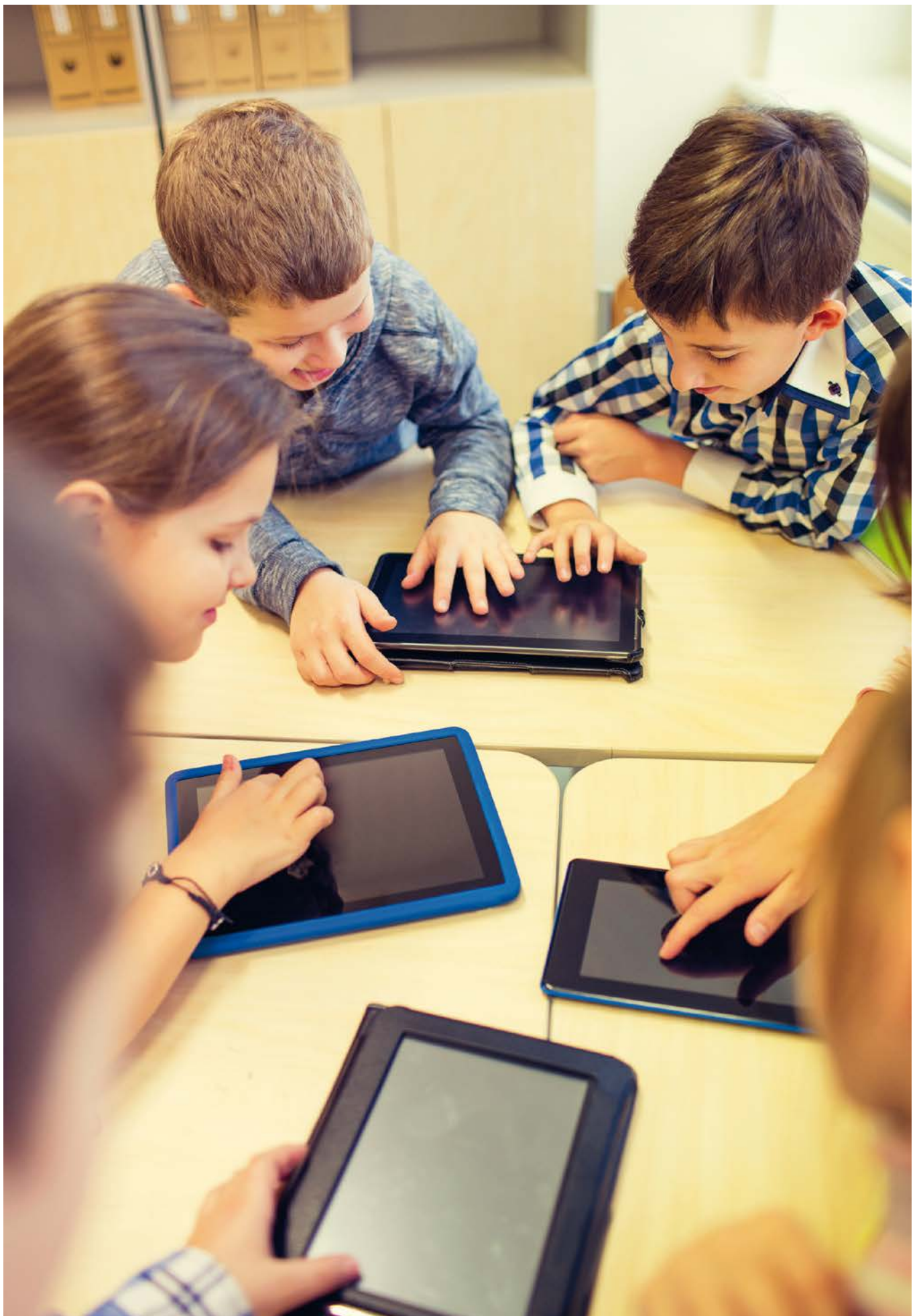
Váhnennráđi bargolávdegoddi (VBL) 16

Mo váiddát ášši Fylkkamánii? 16

Maid dahká Fylkkamánni? 16

Mo dalle jus Fylkkamánni oaivvilda skuvlla álggahan heivvolaš doaibmabijuid? 16

Váidda Oahpahusdirektoráhtii 16

Ovdasátni

Dát gihpa lea givssideami birra, ja maid galgá dahkat eastadit ja hehttet givssideami. Mii fertet sihke geahččalit eastadit ja bissehit givssideami.

Givssideapmi lea stuorra servodatváttisvuolta man dušše searvevuodas sáhttá čoavdit.

Gihpa lea oaivvilduvvon erenoamážit váhnemiidda. Dat sáhttá geavahuvvot ovttaskas bearrašis, váhenčoahkkimiin, konferánsatiimmain ja váhnemiid ja oahpaheddjiid/skuvlajodihangotti ovttasbarggus.

Gihpa lea jorgaluvvon dánskkagielas ja lei heivehuvvon norgga dillái.

Vuodđooahpahusa váhnenlávdegoddi (FUG)

Ođasmahttojuvvon 2018:s

Buot mánáin lea riekti oadjebas skuvlabirrasii

Badjel 50 000 máná ja nuora givssiduvvojit ja loavkašuttovvojit Norggas juohke jagi (2017 Ohppiidskadeami logut). 2003 giđa mearridii Stuorradiggi lága mii dávjá gohčoduvvo mánáid bargobirasláhkan. Dát ođasmahttojuvvui, ja dat mii dál gohčoduvvo ođđa givssidanláhkan, fápmuibodii borgemánu 1.b. 2017.

Dat nanne ahte buot ohppiin lea riekti oadjebas ja buori fysalaš ja psykososiála birrasii mii ovddida dearvvašvuoda, loaktima ja oahppama. (Oahpahuslága kapihttal 9 A). Dát mearkkaša ahte ii oktage mánna galgga vásihit loavkašutti sániid ii ge daguid, nugo givssideami. Buohkain lea riekti dovdat oadjebasvuoda go leat skuvllas.

Riekti váidit – geatnegasvuoha bargat

Ođđa givssidanláhka lea hirbmat čielggas das ahte skuvlla ollesolbmui lea geatnegasvuoha bissehit jus besset diehtit dahje vihkot givssideami. Dát gohčoduvvo doaimgeatnegasvuohan. Dalle galgá son juogo ieš seammás bissehit, dahje dieđihit skuvlajođihangoddái ášši birra. Jus oahppi ja/dahje váhnemat dieđihit givssideami birra, de galgá skuvla farggamusat álggahit doaimmabijuid bissehit dan. Jus skuvla ii álggat doaimmabijuid ii ge ráhkat čálalaš plána mas čuožžu maid skuvla galgá dahkat addin dihtii oahppái buori ja oadjebas skuvlabirrasa, de sáhttet oahppi ja váhnemat váidit njuolggá Fylkkamánnii. Loga eanet: fug.no/mobbing

Mii lea givssideapmi?

Givssideapmi sáhtta dáhpáhuvat máná ja nuppi máná/joavkku gaska, dahje máná ja ollesolbmuid gaska. Givssideapmi sáhtta leat:

- njálmmálaš (ovdamearkka dihtii gohčodeapmi)
- sosiála (ovdamearkka dihtii olggušteapmi)
- materiálalaš (ovdamearkka dihtii go earát bilidit biktasiid dahje dávviriid)
- psyhkalaš (ovdamearkka dihtii áitojuvvot dahje bággejuvvot dahkat juoga)
- fysalaš (ovdamearkka dihtii huškkohallot dahje čievččahallot)
- digitála (ovdamearkka dihtii govaid, videoid, teavsttaid juohkin neahtas)

Stuorra oassi mánáid ja nuoraid sosiála eallimis ja gulahallamis lea digitálalaččat. Dát lea danne šaddan dat báiki gos givssideapmi ja loavkašuttimat dávjá dáhpáhuvet, áinnas lotnolasat earálágan givssidemiin ja olgguštemiin.

FUG ávžžuha dán definišuvvna givssideapmái

Mánáid givssideapmi leat dagut ollesolbmui ja/dahje mánáin geat hehttejit gullevašvuoda dovddu, beassat leat mearkkašahkti olmmožin searvevuodas ja vejolašvuoda mielváikkuheapmái.

Lund, Helgeland, Kovac 2017

Gii givssiduvvo?

Buohkat sáhttet givssiduvvot. Guorahallamat čájehit ahte olggosoidnin, biktasat, suopman dahje sul-lasaččat eai leat givssideami sivvan. Sis, geat givssiduvvojit, lea dávjá heajut iešgovva go earáin, muhto dan sáhttá maiddá čilget givssideami boađusin.

Leat dávjá soaittáhatáššit mat dagahit givssideami.

Manne olmmoš givssida?

Mánát sáhttet givssidit nuppiid olu sivaid geažil, ovdamearkka dihtii go:

- sii gáđáštit.
- sii ieža givssiduvvojit.
- sii háliidit leat čaffadat.
- sii háliidit ráhkadit searvevuoda muhtumiid gaskka olgguštemiin.
- sii háliidit fuomášumi.
- sii háliidit suhtadit.
- sii háliidit mávssahit vuoittáhallama.

Maid vahágiid sáhttá givssideapmi dagahit?

Givssideapmi sáhttá dagahit stuorra vahágiid. Muhtun mánát heahpanit ja dovdet iežaset okto, masset iešdovddu, hurvvagit ja dáidet buohccát. Sii sáhttet geahččalit vajálduhttit ahte givssiduvvojit, ja dáidet maiddá dovdat dan iežaset sivvan. Sii dáidet mávssahit oarbinaččaid ja váhnemiid. Muhtumat sáhttet átestuvvat ja massit konsentrašuvnna skuvllas. Eai soaitte háliidit skuvllii vuolgit. Givssideapmi sáhttá váikkuhit oahppamii ja bilidit skuvlavázzima. Givssideapmi sáhttá bilidit mánáid ovdáneami ja eallinkvalitehta mealgat manjá go givssideapmi nohká. Sávakeahtes govaid ja videoid juohkin neahtas ja áitta-dieđuin sáhttet leavvat viidát, ja dát mielddisbuktá stuorra noađi. Govaid ja videoid sávakeahtes leavvan lea lobiheapme, ja dan galgá váidit politiijaide.

Givssideapmi sáhttá dagahit láhttenválttisvuodaid, borranválttuid, deprešuvnnaid ja rihkkosdaguid. Mánát geat givssidit, ožžot ieža váttisvuodaid – skuvllain, váhnemiiguin dahje ustibiiguin. Vaikko eanaš givssideaddjit álggos leat bivnnuhat, de sáhttet loahpas šaddat bivnnuheapmin. Sáhttá šaddat váivi vázzit skuvlla, ii dušše sidjiide geat givssiduvvojit, muhto buohkaide geat oidnet givssideami, ja dáidet ieža bággejuvvon leat mielde go ballet ieža givssiduvvot.

Manne eai mital mánát ja nuorat givssideami birra?

Leat olu sivat dasa go mánáid ja nuoraid mielas lea váttis mitalit ollesolbmuide givssideami birra.

Dábáleamos sivat leat:

- Sii eai hálit fuolastuhttit váhnemiid.
- Sii ballet givssiduvvot vel eanet.
- Sii eai hálit šláttardit.
- Sii heahpanit dagus mas leat leamaš mielde (govat, video neahtas).
- Sii ballet váhnemiid suhttat ja sivahallat.
- Sii eai vuordde váhnemiin lea doarvái digitála gelbbolašvuolta áddet ja veahkehit.

Givssideapmi čadno heahpadii.

Mas dieđán mun ahte mu mánná givssiduvvo?

Vuolábealde lea listu vejolaš váruhanmearkkain. Ii oktage dain iešalddis čujut njuolgga givssideapmái, ja eará áššit sáhttet leat sivvan daidda. Báifáhka stuorra rievdadusat láhttemis leat dehálaš mearkkat. Jus du mielas orru juoga boastut, de várra lea maiddái nu.

Skuvla

- Mánná ii hálit skuvlii; oppalaččat, dihto beivviide dahje dihto tiimmaide.
- Mánná ballá mannamis ja boahtimis skuvllas, dahje bivdá vuojihit su.
- Mánná vázzá mohkiid skuvlii manadettiin ja skuvllas boadedettiin.
- Mánná boahtá menddo maŋŋit skuvlii dahje ruoktot skuvllas.
- Mánná boahtá ruoktot nelgon.
- Mánná birge heajut skuvllas.
- Mánná boahtá ruoktot billašuvvan girjjiiguin, dávviriiguin dahje biktasiiguin.
- Mánná «láhppá» girjjiid, dávviriid, ruđaid dahje biktasiid.

Ustibat

- Mánná garvá ustibiid ja eará mánáid.
- Mánná hurvvaga ja heaitá astoáigedoaimmain.

Láhtten

- Mánná bivdá lassiruđa dahje suoládišgohtá.
- Mánná biehttala muitaleames mii lea boastut.
- Mánná givssidišgohtá oarbinaččaid dahje váhnemiid.
- Mánná jođánit suhtá, hárbmaluvvá, vašáska ja moaráska.
- Mánná massá iešdovddu.
- Mánná čieru dassái ribaha nohkkat, dahje son deddo.

Dearvvašvuohta

- Mánás leat čilgemeahttun dávdad.
- Mánná rievdata oadđin- ja borrandábiid.
- Mánás leat čilgemeahttun hávit ja sáhpodeamit.

Maid sáhtán dahkat jus mu mánná givssiduvvo?

Du ulbmil ferte leat oažžut máná hállat váttisvuođaid birra ja addit mánnái fas iešdovddu ja jáhku alcces. Dus alddis dáidet šaddat vaikko makkár dovddut:

- Ráđehuvvan – it sáhte maidege bargat.
- Suhttu – dáiddát háliidit mávssahit.
- Fuolastuvvan – iežat máná dillái.
- Jorbodeapmi – it dieđe maid galggat bargat.
- Beahttašupmi – manne láhtte mu mánná nie?

Lea dehálaš bissut ráfálažžan ja smiehtadit áššiid ovdal go barggat maidege.

Du mánná ferte dovdat ahte don hálddašat dili oadjebas ollesolmmožin. Dus ii dáidde leat čoavddus, muhto leage rabas ja doarjjo máná.

- Vuordde mánás dovdolaš reakšuvnna; ovdamearkka dihtii heahpada, streassa dahje suhtu.
- Váldde váttisvuođa duođalažžan – mánná lea várra eanet váivvis go jáhkát.
- Ale goassige badjelgeahča givssiduvvon máná balu mávssahallamis.
- Geahčadeahkki mánáin ovttas čoavddusvejolašvuodaid.
- Bija buori áiggi háleštit mánáin jaskes sajis.

Du vuosttaš vástáduš

Garvve leat:

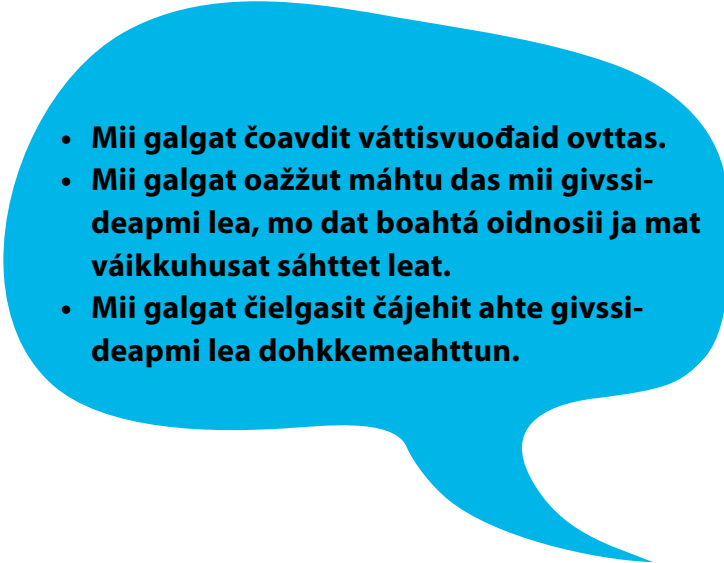
- kynihkalaš – «it galgga beroštit dies».
- martyra – «ii diet leat mihkkege, dalle go mun vázzen skuvlla ...».
- dutkkadeaddji – «háliidan diehtit visot».
- beasti – «gal mun dien ordnen».
- geaidi – «dien mun ordnestan čalbmerávkaleamis».

Geahččal baicce:

- guldalit – guldal gierdevaččat, ale ge daga smiehtakeahtes konklusuvnnaid.
- guorahallat – dutkkat dárkilit ja gierdevaččat.
- doarjut – geahččat váttisvuođa máná čalmmiiguin.

Jedđe dasto máná ja dohkket váttisvuođa duohtan.

- Lea dehálaš čájehit mánnái man ilus don leat go besset diehtit givssideami birra, ja ahte don jáhkát iežat mánnái. Deattut ahte ii leat máná sivva go son givssiduvvo, ja muital ahte leat váivvis go son givssiduvvo. Ii leat mánná mii leat váttisvuohhta.
- Sihkkarastte ahte mánná ii jáhke buot dasa mii daddjo/juhkkojuvvo.
- Jedđe máná dainna ahte son ii leat áidna gii givssiduvvo.
- Jus máná sihkkarvuohhta lea váraid siste, de fertet bargagoahtit seammás ja vejolaččat bivdit veahki.
- Jus mánná lea duohta kriissas, de oza profešunealla veahki.

-
- **Mii galgat čoavdit váttisvuodaid ovttas.**
  - **Mii galgat oažžut máhtu das mii givssi-deapmi lea, mo dat boahtá oidnosii ja mat váikkuhusat sáhttet leat.**
  - **Mii galgat čielgasit čájehit ahte givssi-deapmi lea dohkkemeahttun.**

Doaimanvejolašvuodát

- Guldal ja čuovo máná dárbbu. Ale čadat guhkes gažademiid. Iskka skuvllain ja eará váhnemiiguin.
- Divtte máná evttohit čovdosiid váttisvuhtii.
- Jus váttisvuolta joatkašuvvá, de fertet váldit oktavuođa skuvllain – álggos vuos gulahallanoahpaheddjiin. Skuvllas lea geatnegasvuolta bargat (doaimangeatnegasvuolta). Ale vuordde boahhte ovdánahttingságastallamii dahje váhnenčoahkkimii. Jus givssideapmi dáhpáhuvvá AÁF:s dahje astoáigedoaimmas, de váldde oktavuođaid jođiheddjiiguin doppe.
- Iskka čatnasa go du máná dilálašvuolta erenoamáš dáhpáhusaide skuvlabirrasis. Vásihit go eambo oahppit dán? Gulahala gulahallanoahpaheddjiin ja Skuvlabiraslávdegottiin.
- Skuvllas leat vihtta beaivvi bargagoahhtit áššiin.
- Jus it gula skuvllas maidege, dahje jus it leat duđavaš skuvlla vástádusain, de lea dus riekti váidit.

Veahket máná...

- čájehit iežas dovdduid, erenoamážit suhtu
- vástidit ruovttoluotta – evttot positiivvaláš ja realisttalaš evttohusaid
- dohkkehit ahte sihkarvuolta lea dehálat go dávvirat (ale suhta láhppon dahje billašuvvan dávviriid geažil)

Viečča máná várrogas vugiin jus givssideapmi geavvá skuvlageainnu alde. Jus givssideapmi lea leamaš garas ja bistán guhká, de ale garvve hállamis dan birra, vaikko balat hállamis ovddeš váivviid. Mánás lea dárbu hállat dan birra ja gieđahallat ášši guhkit áigge badjel.

Don

- it sáhte háhkat ustibiid mánnái, muhto don sáhtát dahkat arenaid ja vejolašvuodaid ustivuhtii
- sáhtát movttiidahttit máná álgit astoáigedoibmii dahje beroštupmái nannen dihtii máná iešdovddu
- geahččalat oazžut máná searvat organiserejuvvon astoáigedoibmii mas leat oadjebas biras ja bearráigeahčču. Ja de sáhtta veaháziid mielde álgit doaimmaide maid ollesolbmot eai nu stivre
- sáhtát dahkat buriid váhnenfierpmádagaid ja ohcat rávvagiid
- iskkat giktala go du mánná ieš givssideapmái
- sáhtát váldit oktavuođa oahpaheddjiiguin ja/dahje dearvvašvuodadivššáriin váttisvuoda birra ja digaštallat maid dii sáhttihehtet bargat áššiin
- sáhtát váldit ovdan fáttá luohká váhnenčoahkkimis

Lea go čoavddus mávssahit?

Muhtun váhnemat dadjet iežaset mánáide ahte sii galget mávssahit, vástádallat dahje huškut ruovttoluotta. Muhto smiehtas mat dán:

- Nákce go du mánná mávssahit?
- Dahká go mánná dan?
- Doarjjut go don láhkarihkkumiid nugo fysalaš veahkaválddálašvuoda dahje digitála loavkašuttimiid?
- Dagaha go dat eanet váttisvuodaid du mánnái?
- Dagahat go don iežat máná «vuoittáhallin»?
- Čoavdá go dát váttisvuoda?

Muitte ahte digitála, verbála, sosiála ja psyhkalaš givssideapmi lea dábálat go fysalaš givssideapmi. Ale vearránahte máná váttisvuodaid ávžžuhettiin su dahkat juoga maid ii nákke. Gávnnat baicce – ovttas mánáin – eará vugiid hálddašit dáhpáhusaid.

Maid galggan dahkat jus mu máná givssida earáid?

Du ulbmil galgá leat ovttasbargat mánáin almmá huksekeahtta vuostálastima. Oaččo máná dovdat ovddasvástádusa. Guovdilastte givssideami – ale ge máná, oza čovdosiid, ale ge váttisvuodaid. Ale givssit iežat máná!

Don galggat bargat!

- Biso ráfálažžan. Doalahala garra suhtu ja áitagiid.
- Oaččo máná mitalit, ja gávnnat maid máná ádde das mii dáhpáhuvá.
- Čilge mo don oainnát ášši, ja maid don oaivvildat dan birra.
- Čilge čielgasit ahte lea ortnegis ahte olmmoš várjala iežas, muhto ii leat lohpi givssidit.
- Čilge makkár dovddut sus, gii givssiduvvo, leat.
- Válde oktavuodá skuvllain seammás ja válde čielgasa mo máná láhte doppe. Ale vuorde boahte ovdánahttinságastallamii dahje váhnenčoahkkimii.
- Gáibit skuvlla čuovvolit, gáibit ovttasbargu du ja skuvlla gaskka, ja muitalehket guhtet guoibmáseat- tet ovdáneami birra.

Oainne iežat!

Dáiddát go don ieš, fuomáškeahtta, giktalan givssideapmái? Várá:

- fuonodettiin kránnjá dahje oahpaheaddji?
- futnon earáid sosiála mediain?
- olgguštan earáid sosiála oktavuodas?
- it leat válán givssideami duođalažžan, dahje it leat jáhkkán mánái?
- searván hárdimii ja gohčodeapmái somá dihtii?
- bilkidan?
- leamaš vuoigatmeahtun?
- bilkidan máná earáid gullut?
- sivahan máná buot áššiin?

**GIVSSIDEAPMI GULLÁ BUOHKAIDE.
Eai gávdno vigihis geahččit!**

Mii sáhtta dahkkot skuvllas?

Stuorra oassi givssideamis dáhpáhuvvá skuvllas. Oahpahušlága § 9 A:s čuožžu earret eará:

«Buohkat geat barget skuvllas, galget čuovvut mielde ja fuolahit ahte ohppiin lea oadjebas ja buorre skuvlabiras, ja sii galget bissehit loavkašuhthemiid nugo givssideami, veahkaválddálašvuoda, vealaheami ja vuorjamiid jus leaš vejolaš.

Buohkat geat barget skuvllas, galget dieđihit rektorii jus vihkot dahje dihtet ahte ovtta oahpis ii leat oadjebas ja buorre skuvlabiras. Rektor galgá dieđihit skuvlaeaiggádii duođalaš áššiid.

Go vihku dahje diehtá ahte oahppis ii leat oadjebas ja buorre skuvlabiras, de galgá skuvla farggamusat iskat ášši.

Go oahppi dadjá ahte skuvlabiras ii leat oadjebas ja buorre, de galgá skuvla, nu guhká go leat sierra doaibmabijut, fuolahit ahte oahppi oazžu oadjebas ja buori skuvlabirrasa. Seamma gusto maiddái dalle go guorahallan čájeha ahte oahppis ii leat oadjebas ja buorre skuvlabiras.

Skuvla galgá fuolahit ahte guoskevaš oahppit guldaluvvojit. Dat mii lea ohppiid buoremus, galgá leat vuodđovuhtiiváldin skuvlla barggus.»

Oahppi iežas vásáhus birrasis dat mearrida lea go doarvái buorre.

Li rektor, ii oahpaheaddji, eai ge eará oahppit dieđe buorebut go du mánná mo sus lea skuvllas. Rektor ii sáhte ovdamearkka dihtii čujuhit dasa ahte oppalaččat lea unnán givssideapmi skuvllas. Jus du máná vásiha unohisvuoda, de galgá skuvla dan váldit duođas.

Skuvlabiraslávdegoddi (SBL)

Stuorradiggi lea mearridan ahte juohke skuvllas galgá leat skuvlabiraslávdegoddi mas eanetlohku galgá leat oahppit ja váhnemat. Skuvlla buot lávdegottiin lea riekti buktit cealkámuša ja evttohusaid buot áššiin mat váikkuhit skuvlabirrasii, muhto skuvlabiraslávdegottis lea erenoamáš ovddasvástádus čuovvolit áššiid mat gusket kapihttalii 9 A.

Ovttasbargolávdegoddi (OL)

Ovttasbargolávdegoddái (das leat oahppit, váhnemat, bargit, skuvlajođiheadji ja okta politihkkár) galgá jotkkolaččat mitalit skuvlla oahppanbirrasa birra. Muhtun skuvllain lea doaibmastivra ovttasbargolávdegotti sajis. Lávdegoddi galgá leat mielde plánemin ja čadaheamen birsdoaibmabijuid.

- ráhkadit oppalaš doaibmaplána givssideami vuostá skuvllas.
- čuovvolit lága das ahte skuvlajođiheadjis, oahpahedjiin ja eará bargiin lea geatnegasvuohta fuomášit givssideami ja vástidit ohppiid váhnemiid oktavuodaváldimiidda.
- váikkuhit dasa ahte bargu buori skuvlabirrasa ovdii lea bissovaš fáddá buot váhnenčoahkkimiin.
- sihkkarastit ahte buot váhneniidda addojit dieđut mo skuvla bargá buriin skuvlabirrasiin, ja njuolgadusat das mo dieđihemiid ja givssideami galgá giedahallat.
- dieđihit áššiid skuvlabiraslávdegoddái.
- čuovvolit Ohppiidiskadeami bohtosiid.

Ohppiidmielváikkuheapmi

Ohppiin lea lágas nannejuvvon riekti ohppiidráđđái, ja sin galget skuvlla jođihangoddi ja oahpaheaddjit guldalit buot áššiin mat gusket sidjiide. Lea dehálaš ahte skuvla, jođihangotti bokte, oahpaheaddjit ja eará ollesolbmot ohppiid birra láchčet dili nu ahte oahppit duođas besset váikkuhit iežaset skuvlaárgabeaivái. Dát mearkkaša veahkehit doaimmahit ohppiidráđi, oahpahit mo sáhtta bidjat ovdan ášši ja láchčet dili nu ahte oahppit ožžot áiggi bargat ohppiidráđdebargguiguin. Ohppiin ja ohppiidrádis lea mearrideaddji rolla hábmet buori skuvlabirrasa givssideami haga.

Oahppit

- berrejit seammás dieđihit oahpaheaddjái dahje skuvlajođihangoddái go oidnet givssideami. Skuvllas lea geatnegasvuohta dahkat juoga jus veahá ge vihkot ahte muhtumis ii leat buorre skuvllas.
- sáhttet ráhkadit kampánnjaid hábmet buori skuvlabirrasa.
- sáhttet luohkás háleštit mo sii sáhttet hábmet buori skuvlabirrasa guhtet guoibmáseaset.
- berrejit geavahit luohká tiimma, jus leaš dakkár, váldit ovdan áššiid skuvlabirrasa birra, ja mo sáhtta dahkat loaktima skuvllas.
- berrejit aktiivvalaččat ohppiidráđđái dieđihit áššiid mat leat dehálaččat sidjiide.

Ohppiidráđi

- berre váldit ovdan áššiid das mo sáhtta buoridit skuvlabirrasa skuvllas. Ohppiidiskadeapmi sáhtta leat buorre resursa dán barggus.
- sáhtta skuvllas ráhkadit kampánnjaid givssideami vuostá.
- sáhtta ásahit «loaktinjoavkku», namalassii joavku mas leat oahppit buot luohkain geat galget hábmet buori birrasa, ja geaiguin eará oahppit jerret veahki jus earát sin bieguhit, vurjet, givssidit dahje loavkašuttet.
- ásahit anonyma poastakássa, vejolaččat standárdaskoviin, masa oahppit geat bieguhuvvojit, vuorjjahallet, givssiduvvojit dahje loavkašuhthuvvojit, sáhttet dieđihit. Poastakássii sáhtta maiddái diktit bidjat eará máhcahemiid ohppiidráđđái.
- berre veahkehit ohppiid geain ii leat buorre dilli, dieđihit skuvlajođihangoddái.
- berre aktiivvalaččat dáistalit givssideami vuostá dainna lágiin ahte sii leat buorit ovdagovat, hábmejit buori birrasa ja bissehit givssideami go oidnet dan.
- addit luohtámušohppiide mielvoddasvástádusa doallat fásta čoahkkimiid oahppanbirrasa ja givssideami birra olles luohkkái ja gulahallanoahpaheddjiin ja gulahallanvahnemiiguin, ovdamearkka dihtii berre luohkás lea tiibma («luohká tiibma») unnimusat juohke nuppi vahku, mas oahppit ieža besset mearridit maid áigot váldit ovdan. Gulahallanoahpaheaddji galgá leat mielde, jus oahppit háliidit dan, veahkehan dihtii luohká.
- sáhtta lágidit fásta čoahkkimiid VBL:in.
- berre meannudit ja dieđihit áššiid skuvlabiraslávdegoddái.
- sáhtta lágidit aktivitehtabeivviid dahje eará háhkan dihtii oktavuoda ja loaktima skuvllas. Ohppiidráđi sáhtta ohcat ruđa EO-foanddas, Ohppiidorganisašuvvna ruhtafoanda ohppiidrádiide, lágidit dákkáriid (FUOM: ferte leat Ohppiidorganisašuvvna miellahttun vai sáhtta ohcat).
- berre geavahit resurssaid nugo elevrád.no, Ohppiidorganisašuvvna ja ohppiid- ja fidnoohppiidáittardeaddji vai oažžu rávvagiid ja veahki ohppiidmielváikkuheapmái ja duddjot loaktima skuvllas.

Bargit ja skuvlajođihangoddi

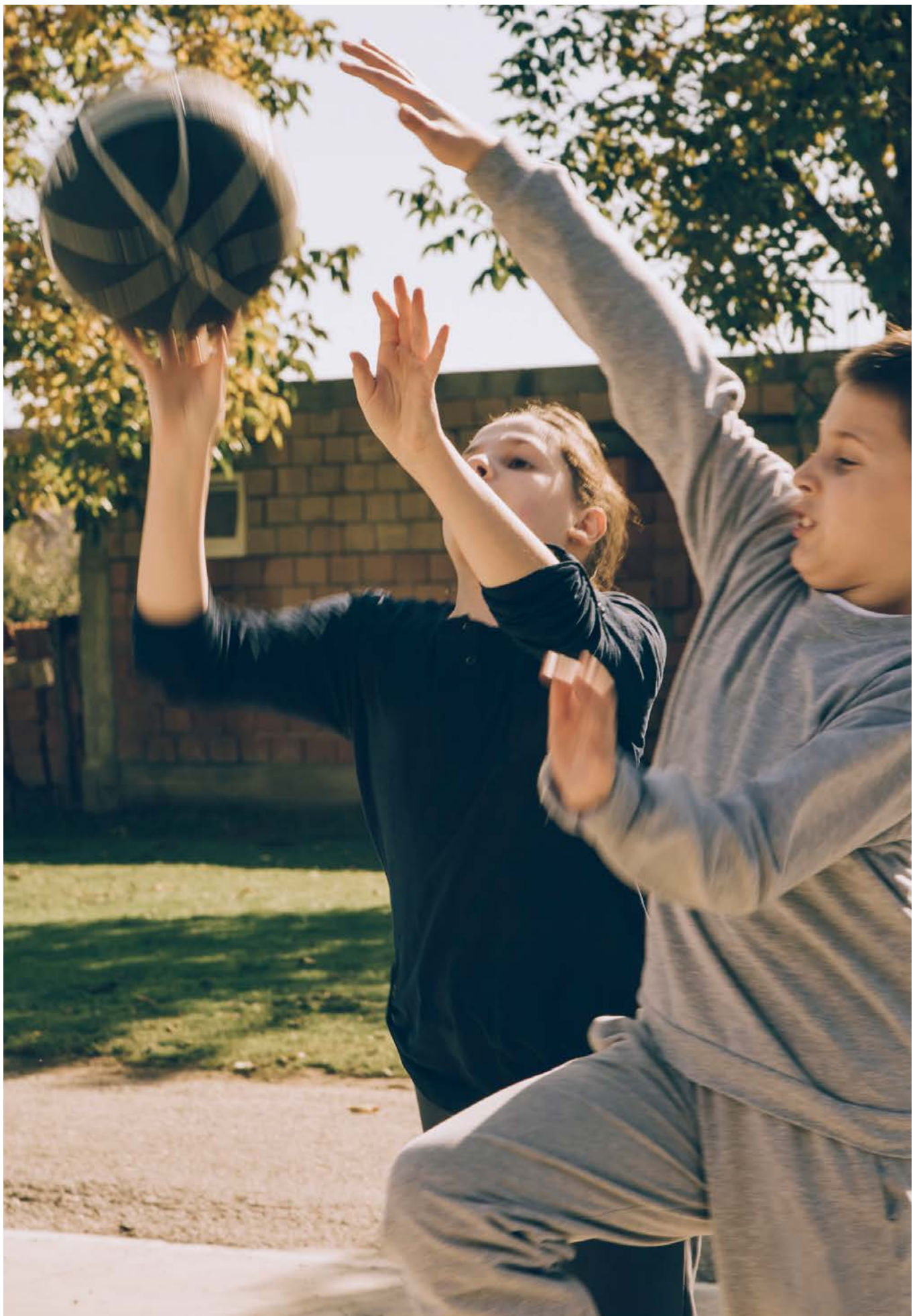
Skuvla lea geatnegahtton jotkkolaččat bargat sihkkarastit ahte skuvlabiras ovddida ohppiid dearvvašvuoda ja oadjebasvuoda, ja galgá earret eará:

- mitalit buot váhnemiidda ja ohppiide njuolggadusaid birra mat gustojit go muhtun givssiduvvo dahje sii vihkot dan. Prinsihppa galgá leat diehtjuohkin, dialoga ja ovttasbargu ruovttu ja skuvlla gaska.
- seammás álggahit doaibmabijuid go ohppiin ii leat buorre dilli (gč. ohppiid rievtti oadjebas ja buori oahppanberrasii ja doaibmangeatnegasvuoda).
- fuolahit ahte skuvlabiraslávdegoddi (SBL) doaibmá lága áigumušaid vuodul.
- láchčit dili nu ahte oahppit duođas besset váikkuhit iežaset skuvlaárgabeivái. Dát mearkkaša veahkehit doaimmahit ohppiiráđi, oahpahit mo sáhtta bidjat ovdan ášši ja láchčit dili nu ahte oahppit ožžot áiggi bargat.
- bovdet ohppiiráđđestivrra/-jođiheaddji skuvlla plánenčoahkkimiidda ja oahpaheaddjičoahkkimiidda sihkkarastin dihtii buori dialoga ohppiid ja skuvlla gaska.
- lágide čoačkkimiid/lunššaid ohppiiráđđestivrrain/-jođiheddjiin juohke nuppi vahku mitalan dihtii ohppiide ja skuvlii mo manná, ja mii sáhtta dahkkot hábmet buori skuvlabirrasa.
- jotkkolaččat bargat, ovttas váhnemiiguin ja ohppiiguin, buori skuvlabirrasa ovdii givssideami haga.
- systemáhtalaččat bargat, ovttas váhnemiiguin ja ohppiiguin, ovddidit ohppiid sosiála gelbolašvuoda.
- fuolahit ahte oahppit ja váhneamat váldojit duođas go dieđihit givssideami birra.
- fuolahit ahte ohppiin leat aktivitehta- ja stoahkanfálaldagat olgobottuin – bearráigeahčuin.
- lágide fáddávahkuid dahje beivviid loaktima ja searvadahttima birra. Dáid berre lágide ovttas ohppiiráđiin.
- juohkit skuvlašilju mángga oassái: Okta oassi sáhtta leat stoahkama ja spáppastallama várás, eará oassi ges čohkohallamii ja hálešteapmái jna.
- ásahit fáttarortnega mas boarrásat oahppit áimmahuššet nuorat ohppiid.
- aktiivvalaččat eastadit givssideami dainna lágiin ahte ieža leat buorit ovdagovat.

Oahppit, gulahallanoahpaheaddji ja gulahallanváhneamat

Ohppiin, gulahallanoahpaheaddjis ja gulahallanváhneamiin lea buohkain ovddasvástádus hábmet oadjebas ja buori oahppanberrasas. Dán sáhtta dahkat ná:

- digaštallat givssideami tiimmain.
- ovttas gávdnat buriid čovdosiid dasa mo olmmoš sáhtta fátmastit buohkaid.
- evttohit loaktindoaibmabijuid.
- seammás reageret go muhtun givssiduvvo (guoská sihke bargiide, váhnemiidda ja ohppiide).
- jámma lágide čoačkkimiid gulahallanoahpaheddjiin, gulahallanváhneamiiguin ja luohtámušohppiiguin luohká birrasa birra.
- leat čielgasat das ahte givssideapmi lea dohkemeahtun.
- juohke ohppiin čađahit ohppiidságastallamiid masa dušše oahpaheaddji ja oahppi searvaba. Galgá váldit ovdan gažaldagaid nugo bargoarjjaid, bargodábiid, loaktima (maiddá givssideami), movtta ja oahppi fágalaš ja sosiála mihttomeriid.
- čađahit ovdánahttingságastallamiid váhneamiid ja oahpaheddjiid (ja vejolaččat oahppi) gaska – ságastallamat main galgá váldit ovdan loaktima ja givssideami.
- láchčit čoačkkima gaskal oahppi gii lea givssidan, ja su gii lea givssiduvvon, ja/dahje gaskal sin váhneamiid (gulahallanoahpaheaddji). Galgá addot vejolašvuolta háleštit ovttas, gullat buohkaid oaiviliid ášši birra ja ovttasráđálaččat gávdnat čovdosiid.

Váhnenráđi bargolávdegoddi (VBL)

Muhtun skuvllain leat gulahallanváhnemat mat dagahit VBL. Doppe lea buorre juogadit vásáhusaid: Mo barget gulahallanváhnemat oahppanbirrasii ja givssideamiin? Beroškeahhtá VBL čoahkkádusas, de ferte VBL láidestit barggu hábmet buori skuvlabirrasa givssideami haga. Dat galgá bearráigeahččat ahte oahppit ja váhnemat aktiivvalaččat leat mielde plánemin ja árvoštallan doaibmabijuid givssideami vuostá.

Jus du mánná givssiduvvo, de sáhtát váldit oktavuoda iežat gieldda givssidanáittardeddiin, gieldda gearggusvuodájoavkkuiin givssideami vuostá dahje Fylkkamánniin.

Mo váiddát ášši Fylkkamánnái?

Fylkkamánnis lea skovvi maid sáhtát geavahit váidit ášši.

Maid dahká Fylkkamánni?

Fylkkamánni bearráigeahččá ahte skuvla čuovvu lágaid ja njuolggadusaid das ahte mánáin galgá leat buorre dilli. Jus Fylkkamánni oaivvilda ahte skuvla ii leat dahkan dan maid galgá, de sáhtá mearridit maid gielddat galget dahkat áššis vai oahppi oážžu oadjebas ja buori dili skuvllas. Dat sáhtá maiddá mearridit konkrehta doaibmabijuid maid skuvla galgá čađahit.

Mii lea ohppiid buoremussan lea dat deháleamos go Fylkkamánni galgá meannudit ášši.

Fylkkamánni bidjá áigemeari ja bearráigeahččá ahte gieldda čuovvola áigemeari siste. Jus gieldda ii čuovvol ášši, de sáhtá sáhkohallat.

Fylkkamánni sáhtá maiddá addit dutnje rávvagiid du máná vuoigatvuodaid birra.

Mo dalle jus Fylkkamánni oaivvilda skuvlla álggahan heivvolaš doaibmabijuid?

Jus Fylkkamánni oaivvilda skuvlla leat dahkan dan maid sáhtá vuordit ja skuvlla viidásat doaibmabidjoplánat leat doarvái buorit, de ii doarjjo Fylkkamánni din áššis.

Váidda Oahpahusdirektoráhtii

Jus it leat ovttaoaivilis Fylkkamánni ovttaskasmearrádusain, de sáhtát váidit Oahpahusdirektoráhtii. Ferte sáddet váidaga Fylkkamánnii, mii árvoštallá váidaga ođđasit. Dasto sádde Fylkkamánni váidaga Oahpahusdirektoráhtii.

Oahpahusdirektoráhtta geahčada ášši, árvoštallá váidaga ja vejolaččat mearrida mii galgá dahkkot viidáseappot.

BISSET GIVSSIDEAMI!

Vuođđooahpahusa váhnenlávdegoddi

© FUG 2018

Hábmen: Sandvik Design

Govat: iStock

Sámás jorgalan: Davvi Girji

fug.no

post@fug.no

Giitu Ohppiidorganisašuvna veahkkái Ohppiidmielváikkuheapmi-kapihttalis!

**FUG – Vuodđooahpahusa váhnenlávdegoddi
– lea lávdegoddi váhnemiiguin, man
Gonagas stáhtaráđis lea nammadan
njeallje jagi háválassii. Lávdegoddi lea
Máhttodepartemeantta ráđđeaddi orgána.
Lávdegoddi galgá áimmahuššat váhnemiid
ja ohppiid beroštumiid skuvllas ja ovddidit
buori ovttasbarggu ruovttu ja skuvlla
gaskka.**